

Мищук Г. Ю., д.е.н., професор (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне),

Косік М. В., студентка (Національний університет водного господарства та природокористування, м. Рівне)

ГЕНДЕРНА НЕРІВНІСТЬ У ВИКОРИСТАННІ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ: ОЦІНКА МАСШТАБІВ ТА НАСЛІДКІВ

Узагальнено підходи до оцінки гендерної нерівності. Оцінено масштаби гендерної нерівності на різних рівнях економічних відносин: на ринку праці обласного центру та в Україні. На основі проведеного соціологічного дослідження визначено, що гендерна нерівність (на прикладі ринку праці м. Рівного) є однією з домінуючих форм дискримінації, поступаючись лише віковій. Запропоновано засади оцінки економічних втрат, що виникають внаслідок гендерної нерівності. Доведено, що зменшення використання трудового потенціалу жінок на ринку праці призводить до суттєвих економічних втрат як на особистісному, так і на макроекономічному рівнях.

Ключові слова: гендерна нерівність, дискримінація, трудовий потенціал, доходи.

Вступ. Гендерна нерівність є однією з найпоширеніших форм порушення прав людини, що в економічному сенсі має також негативні фінансові наслідки для країни, а не лише окремих домогосподарств та індивідів. Так, експертами Міжнародної організації праці доведено, що залежно від рівня економічного розвитку, гендерна дискримінація на ринку праці спричиняє від 2% до 11% втрат ВВП [1], що є достатнім аргументом на користь пошуку можливостей вирівнювання шансів на гідну працю без гендерної дискримінації.

Аналіз останніх досліджень. Гендерна нерівність є проблемою не лише для України, але й для всього світу. Так, слабкий прогрес у розв'язанні цієї проблеми зумовив збереження її у числі найбільш важливих цілей розвитку людства у порядку денному дій до 2030 року [2]. Гендерна нерівність об'єктом вивчення міжнародних організацій. Найбільш відомими в цьому контексті є дослідження Програми розвитку ООН (далі – ПРООН) та Всесвітнього економічного форуму (далі – ВЕФ). Індекси гендерної нерівності (запропонований ПРООН) та гендерного розриву (інструментарій оцінки, розроблений ВЕФ) дають можливість оцінити рівність статей в багатьох аспектах суспільних відносин, в тому числі в реалізації економічних можливостей.

В Україні відомими є дослідження можливості участі жінок у робочій силі [3], інструментарій оцінювання на основі світового досвіду забезпечення рівності [4], пріоритети гендерної політики, визначені в контексті досягнення стратегічних цілей економічного розвитку [5].

Постановка завдання. Враховуючи важливість проблеми гендерної нерівності, існуючий методологічний інструментарій її оцінки та потребу постійного моніторингу, метою нашого дослідження є оцінка масштабів та наслідків гендерної нерівності на різних рівнях економічних відносин.

Наукові результати. На міжнародному рівні, як було зазначено, найбільш авторитетними та поширеними є методики оцінки гендерної нерівності. Розроблені ПРООН та ВЕФ. Порівняння їх складових (табл. 1) дозволяє виявити, що індекс гендерного розриву ВЕФ має більший економічний зміст, а відтак, є більш придатним для оцінки гендерної дискримінації, якщо ціллю дослідження є вплив на можливості використання трудового потенціалу.

Таблиця 1

Зв'язок індикаторів гендерного розриву (ВЕФ) показникам гендерної нерівності (ООН) (складено автором на основі [6; 7])

№ з/п	Індикатор гендерного розриву за методикою ВЕФ	Наявність у методиці ПРООН
1	Економічна участь та можливості	
1.1	Співвідношення жінок та чоловіків у робочій силі	+
1.2	Рівність в оплаті праці	
1.3	Співвідношення очікуваного заробітку жінок та чоловіків	
1.4	Гендерне співвідношення серед законодавців, високопосадовців та управлінців	
1.5	Співвідношення серед професійних та технічних працівників	
2	Рівень освіти	
2.1	Співвідношення жінок до чоловіків за рівнем грамотності	+
2.2	Співвідношення жінок і чоловіків, що отримують початкову освіту	
2.3	Співвідношення жінок і чоловіків, що отримують середню освіту	
2.4	Співвідношення жінок і чоловіків, що отримують вищу освіту	
3	Здоров'я та тривалість життя	
3.1	Співвідношення статей при народженні (жінки/чоловіки)	

продовження табл. 1

3.2	Співвідношення за очікувану тривалістю життя	
	-	Рівень материнської смертності
	-	Народжуваність підлітками
4	Політичні права	
4.1	Співвідношення жінок до чоловіків у парламенті	+
4.2	Співвідношення жінок до чоловіків на посадах міністрів	
4.3	Співвідношення жінок до чоловіків за кількістю років перебування на посадах Прем'єр-міністра або Президента (за останні 50 років)	

Зокрема, як видно з наведеного порівняння складу індикаторів, індекс гендерного розриву ВЕФ є набагато інформативнішим, оскільки включає більшу кількість показників, що різнопланово характеризують залученість та дотримання прав жінок відносно чоловіків. Методика ПРООН включає більшою мірою комплексні показники, а також містить два суто демографічні (материнська смертність та підліткова народжуваність), які більшою мірою говорять про рівень охорони материнства та існуючі моральні правила у суспільстві загалом, а не суто про дискримінацію жінок. Тому індекс гендерного розриву вважаємо більш придатним для аналізу та вибору інструментів забезпечення гендерного паритету, в т.ч. з використання економічних та суспільних важелів впливу: як видно за складом показників, фактично кожен частковий параметр відображає можливості використання відповідного інструмента соціального діалогу або належить до конкретної галузі державного управління.

Розглянувши детальніше компоненти гендерного розриву (табл. 2), бачимо, що навіть низька 61 позиція у світовому рейтингу здобута переважно за рахунок показників освіти та здоров'я. Ситуація з дотриманням економічних та політичних прав жінок є значно гіршою.

Таблиця 2

Показники Індексу гендерного розриву для України
(складено за даними [7])

Складові індексу	Позиція у рейтингу, 2016	Позиція у рейтингу, 2017	Значення індексу, 2017*
Економічна участь та кар'єрні можливості	40	34	0,736
Рівень освіти	26	28	1,000

продовження табл. 2

Здоров'я та тривалість життя	40	51	0,978
Політичні права та можливості	107	103	0,107
Індекс гендерного розриву	69	61	0,705

* - значення «0» означає повну нерівність статей, а «1» – повну рівність

Отже, ситуація з рівністю прав жінок та чоловіків на ринку праці України є не лише негативною в етичному плані. Внаслідок порушення рівності прав жінок у конкуренції за робочі місця, які вони могли б займати не менш успішно, чим чоловіки, зменшується загальна суспільна продуктивність. Так, за методикою оцінки наслідків гендерної нерівності, викладеною нами в [8, С. 52-53], можна констатувати, що навіть за оптимістичними оцінками (2% втрат ВВП внаслідок гендерної нерівності) мінімальні економічні втрати у вигляді недоотриманого ВВП становили у 2017 році 59658,40 млн грн, що відповідно зумовило утворення пов'язаних економічних втрат у вигляді недоотриманих надходжень у бюджет та позабюджетні фонди.

Тому гендерна нерівність має вивчатись на всіх рівнях економічних відносин з метою попередження її виникнення.

На рівні обласного центру (м. Рівне) проведене соціологічне дослідження на замовлення Управління економіки Рівненської міської ради на тематику гідної праці дозволяє стверджувати, що на ринку праці обласного центру гендерна дискримінація все ж присутня, причому вона поступається в рейтингу проявів дискримінації лише віковій (табл. 3). З цього можемо припускати, що на інших локальних ринках праці ситуація з вирівнюванням шансів на працевлаштування жінок може бути лише гіршою у зв'язку з меншою поширеністю моніторингових інструментів та обізнаністю про свої права.

Таблиця 3

Наявність проявів дискримінації у процесі трудової діяльності (за оцінкою найманих працівників), % до загальної кількості відповідей*

Вид економічної діяльності	Дискримінація відсутня	Дискримінація наявна у формах				
		вікова	гендерна	мовна	релігійна	майнова
Сільське, лісове та рибне господарство	77,8	11,1	0	0	0	11,1
Промисловість	85,0	8,3	5,0	1,7	0	0
Будівництво	87,9	6,1	3,0	0	0	0

продовження табл. 3

Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	90,5	9,5	2,9	0	1,0	1,0
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	66,7	33,3	6,7	0	0	0
Тимчасове розміщування й організація харчування	75,0	21,4	7,1	0	0	0
Інформація та телекомунікації	84,2	15,8	0	0	0	0
Фінансова та страхова діяльність	92,9	7,1	7,1	0	0	0
Операції з нерухомим майном	91,7	8,3	0	0	0	0
Професійна, наукова та технічна діяльність	83,3	16,7	16,7	0	0	0
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	84,6	15,4	0	0	0	0
Освіта	100,0	0	0	0	0	0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	77,8	11,1	11,1	0	0	0
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	100,0	0	0	0	0	0
Надання інших видів послуг	84,2	15,8	5,3	0	0	5,3

* - сума відповідей може бути більшою за 100% у зв'язку з можливістю вибору респондентами декількох форм дискримінації одночасно

Як бачимо, серед форм дискримінації домінуючою є вікова, що характерна для третини зайнятих на транспортних підприємствах та складському господарстві, а також 21,4% – для зайнятих у тимчасовому розміщенні та організації харчування. Гендерна дискримінація є менш поширеною, але при цьому її наявність відзначили від 2,9% до 16,7% респондентів у різних ВЕД, що, звичайно, є порушенням права на рівну працю.

Висновки. В результаті нашого дослідження можемо дійти висновків про те, що гендерна дискримінація у реалізації трудового потенціалу, на жаль, характерна для України в досить значних обсягах. Її негативні економічні наслідки на макроекономічному рівні формується ще на рівні трудових відносин на рівні підприємств та на локальних ринках праці: порушення принципу рівності у конкуренції за робочі місця досягає майже 17% за оцінками вже працюючих респондентів.

ндентів. Відповідно, що на поточному ринку праці таких порушень може бути ще більше. Як наслідок, усунення жінок від робочих місць, на яких вони могли б успішно реалізувати свій трудовий потенціал, насправді також негативно позначається на реалізації трудового потенціалу чоловіків, які, отримуючи гендерні переваги у працевлаштуванні, не реалізують тим самим свій підприємницький потенціал – відомо, що підприємництво є сферою переважання інтересів чоловіків. Відтак, у підсумку формуються загальні економічні втрати та гальмується розвиток видів діяльності, що могли б бути реалізовані в межах проєктів малого підприємництва та самозайнятості. Враховуючи це, вивчення гендерної нерівності та можливостей її зменшення залишаються питанням, що не втрачає своєї актуальності та вимагає продовження і в інших дослідженнях.

1. Economic impacts of reducing the gender gap. Research Brief № 10. International Labour Organization. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_577685.pdf (дата звернення: 15.11.2018).
2. UNDP. Sustainable Development Goals. URL: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html> (дата звернення: 15.11.2018).
3. Аналітичне дослідження участі жінок у складі робочої сили України : звіт. / Е. М. Лібанова, О. В. Макарова, С. Ю. Аксьонова та ін. К., 2012. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/2013_ua_womens%20participation.pdf (дата звернення: 15.11.2018).
4. Наумова М. А. Світовий досвід оцінювання гендерної нерівності. *Економіка і організація управління*. 2017. № 1 (25). С. 123–132.
5. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України : монографія. К. : Центр Разумкова, Вид-во «Заповіт», 2016. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/2016_Gender.pdf (дата звернення: 15.11.2018).
6. Human Development Report 2017. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2017_human_development_report.pdf (дата звернення: 15.11.2018).
7. Global Gender Gap Report, 2017. URL: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2017/> (дата звернення: 15.11.2018).
8. Міщук Г. Ю. Гендерна нерівність як перешкода становленню середнього класу в Україні: оцінка проявів та економічних втрат. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2018. № 2. С. 49–54.

REFERENCES:

1. Economic impacts of reducing the gender gap. Research Brief № 10. International Labour Organization. URL: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---inst/documents/publication/wcms_577685.pdf (data zvernennia: 15.11.2018).
2. UNDP. Sustainable Development Goals. URL:

<http://www.undp.org/content/undp/en/home/sustainable-development-goals.html> (data zvernennia: 15.11.2018). **3.** Analitichne doslidzhennia uchasti zhinok u skladi robochoi syly Ukrainy : zvit. / E. M. Libanova, O. V. Makarova, S. Yu. Aksonova ta in. K., 2012. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/2013_ua_womens%20participation.pdf (data zvernennia: 15.11.2018). **4.** Naumova M. A. Svitovyi dosvid otsiniuvannia hendernoї nerivnosti. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*. 2017. № 1 (25). S. 123–132. **5.** Henderna rivnist i rozvytok: pohliad u konteksti yevropeiskoi stratehii Ukrainy : monohrafiia. K. : Tsentr Razumkova, Vyd-vo «Zapovit», 2016. URL: https://www.idss.org.ua/monografii/2016_Gender.pdf (data zvernennia: 15.11.2018). **6.** Human Development Report 2017. URL: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2017_human_development_report.pdf (data zvernennia: 15.11.2018). **7.** Global Gender Gap Report, 2017. URL: <http://reports.weforum.org/global-gender-gap-report-2017/> (data zvernennia: 15.11.2018). **8.** Mishchuk H. Yu. Henderna nerivnist yak pereshkoda stanovlenniu serednoho klasu v Ukraini: otsinka proiaviv ta ekonomichnykh vtrat. *Rynok pratsi ta zainiatist naseleennia*. 2018. № 2. S. 49–54.

Рецензент: д.е.н., професор Левицька С. О. (НУБГП)

Mishchuk H. Y., Doctor of Economics, Professor (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne), **Kosik M. V., Senior Student** (National University of Water and Environmental Engineering, Rivne)

GENDER INEQUALITY IN LABOR POTENTIAL USE: ESTIMATION OF SCALES AND CONSEQUENCES

The approaches to gender inequality estimation are generalized. The scale of gender inequality is evaluated at different levels of economic relations: in the labour market of the regional centre and in Ukraine. On the basis of the conducted sociological research it was determined that gender inequality (on the example of the labour market of Rivne) is one of the dominant forms of discrimination, yielding only to the age discrimination. The negative macroeconomic consequences of gender inequality are formed at the level of labour relations at the level of enterprises and in local labour markets: the violation of the principle of equality in competition for jobs reaches almost 17% according to the employed respondents (by results of own sociological research). The principles of estimation of economic losses caused by gender inequality are proposed. It is proved that the reduction of labour potential usage of women in the labour market leads to significant

economic losses both on the personal and at the macroeconomic level.

Keywords: gender inequality, discrimination, labour potential, incomes.

Мищук Г. Ю., д.э.н., профессор (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно), **Косик М. В., студентка** (Национальный университет водного хозяйства и природопользования, г. Ровно)

ГЕНДЕРНОЕ НЕРАВЕНСТВО В ИСПОЛЬЗОВАНИИ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦИАЛА: ОЦЕНКА МАСШТАБОВ И ПОСЛЕДСТВИЙ

Обобщены подходы к оценке гендерного неравенства. Оценены масштабы гендерного неравенства на различных уровнях экономических отношений: на рынке труда областного центра и в Украине. На основе проведенного социологического исследования определено, что гендерное неравенство (на примере рынка труда г. Ровно) является одной из доминирующих форм дискриминации, уступая лишь возрастной. Предложено основы оценки экономических потерь, возникающих вследствие гендерного неравенства. Доказано, что уменьшение использования трудового потенциала женщин на рынке труда приводит к существенным экономическим потерям как на личностном, так и на макроэкономическом уровнях. *Ключевые слова:* гендерное неравенство, дискриминация, трудовой потенциал, доходы.
